

З ПОЛЯ ФОЛЬКЛОРУ Й ЕТНОГРАФІЇ

Український фольклор у рукописних відділах варшавських бібліотек

Ірина КОВАЛЬ-ФУЧИЛО

У грудні 2012 р. мені випала нагода попрацювати в кабінеті рукописів Бібліотеки Університету Варшавського (БУВ) і у відділі рукописів Національної бібліотеки у Варшаві (НБВ). Унаслідок пошукової роботи було віднайдено кілька документів, які становлять інтерес для українських фольклористів¹. У відділі рукописів НБВ зберігається автограф невідомої статті польського історика Станіслава Гізи, присвячена особливостям львівської говірки й опису дорадянського Львова. Матеріал містить кілька популярних пісеньок, а також добірку слів львівської говірки².

Тут же нам вдалося віднайти три тексти українських народних пісень, розміщених у рукописному збірничку разом із текстами польських народних пісень. Їх записано польською графікою без нот. Назва одиниці збереження така “Teksty piosenek ludowych z lat 1871–1881 głównie z Małopolski Wschódniej” (BN II 5736, арк. 9–13). Записувача не вказано, проте польською мовою вказано інформатора: “Від Гануськи Кірви”. Неточності передачі мовлення інформатора (свої замість свої; ричкам замість ручкам та ін.) свідчать про те, що записувач, можливо, не зовсім розумів українську мову.

I.

Понад водою високою голубці літають,
Я розкоши не зазнала – літа ся минають.
Не зазнала-м, не зазнала-м та юж не зазнаю,
Та по чим я літа своїи буду пам'ятати.
Ні я іла, ні я пила, ні ладні-м сходила,
Тільки буду паметала, що-м ся наробила.
Ни любости, ни милости, ни пожалованя,
Чарним вічком спаня нима, ричкам спочиваня³.

II.

Дай мі, Пане Боже, кавалера пана,
Жеби-м не ходила з відрами до Сяна.
З відрами до Сяна, з лопатою гною,
Жеби-м си седяла, як пані в покою⁴.

III.

Гей по горі, по долині
Білий сніжок повалився. /2
По нім, по нім мд⁵оди жолнір,
По нім, по нім подожився. /2

¹ Про український історичний матеріал у НБВ див.: [5]

² Публікацію цього матеріалу з відповідним коментарем див.: [3].

³ Про пісенний тип пісні та перелік паралелей див.: [1; с. 612-613]; три паралелі див.: [2; с. 432-434; 6; с. 95]. Ця пісня поширена на всій території України.

⁴ Ця пісня шумка-ладканка.

⁵ У цьому тексті в рукописі на місці підкреслених літер стоїть польська буква ł.

Коло нього кінь вороний
 По коліна в землю вбився. /2
 – Ой ти, коню вороною,
 Та не стий же наде мною. /2
 Не стий же ти наде мною,
 Бо я виджу щирість твою. /2
 Іди, коню, дорогою,
 До матиньки з новиною. /2
 Як те матинька зобаче,
 Зараз віченька заплаче: /2
 – А ти, коню вороненькі,
 А де ж мій син молоденькі? /2
 Чи ти єго в війні дишив,
 Чи ти єго в воді втопив? /2
 Ни я єго в війні дишив,
 Ни я єго в воді утопив. /2
 Іди до моря глевкого,
 Набер піску дрібненького, /2
 Набер, набер певну жменю,
 Посій єго на кременю. /2
 Як ти тот пісок зийде,
 Тогди твій син з войска вийде. /2
 Як ся буде розвивати,
 Можеш го ся сподівати. /2⁶

У кабінеті рукописів БУВ зберігається великий фонд Міхала Федеровського (Michał Federowski, 1853–1923), відомого польського етнографа та фольклориста, дослідника білоруської народної культури, автора 8-томної праці “Lud białoruski na Rusi Litewskiej: materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905” (Краків – Варшава, 1887–1981).

Тут нам поталанило віднайти і український матеріал, а саме шість українських народних пісень, записаних польською графікою без нот. На одиниці зберігання вказано: “Śpiwścizna M. Federowskiego. 5. Pieśne białoruskie i małoruskie (w podarku od Wład. Korotyńskiego)” (441.V, арк. 3-4 зв.). У рукописі пісні пронумеровано, подано із заголовками: № 1. Жура; № 2. Миленька; № 3. Умерла; № 4. Споминки; № 5. Проклята; № 6. Розлучниця. Назви позначено відчутним літературно-редакторським впливом. Пісні записано строфами; це чистовий запис без виправлень, із синтаксичними знаками. Після пісень на останньому аркуші (арк. 4 зв.) олівцем зроблено два написи: “W podarku od p. Wład. Korotyńskiego” і “Z papierów po s. p. Winc. Korotyńskim”. Отже, це записи Вінцента Коротинського (Wincenty Korotyński, 1831–1891), польського письменника і журналіста, батька польського мовознавця, літературознавця, редактора Владислава Коротинського (Władysław Rajnold Korotyński, 1866–1924), який і передав Федеровському записи батька. Можна припустити, що записи були здійснено у 1870–1880-х роках.

I.

Жура моя, жура,
 Чогось ніч не спиться,
 Чогось моє серце
 Щоднини смутиться.
 Відчиню квартиру,
 Подивлю на рину,
 Аж там люде ходят,
 За мене говорят.

Люде мої, люде,
 Не судіт за мене,
 Бо велика жура
 На серденьку в мене.
 Ой повій, вітроньку,
 Відкі тя жадаю,
 Відкі тя жадаю,
 Где родину маю.
 Нима міні роду, –
 Два брата рідненькіх,

⁶ Про пісенний тип твору і перелік паралелей див.: [1, с. 621]. Паралель див.: [2, с. 287–288; 6, с. 155–157]. Паралелі до першої частини про *зажуреного коня* див. також: [2, с. 272]; про мотив *посяти пісок* див. зокрема: [2, с. 255]. Варіант із Львівщини див.: [4, 209–210].

Два брата рідненькіх,
Голуби сивенькіх.
– А чогось ти, сестро,
Чогось ти змарніла,
Відай, тобі, сестро,
Чужина доїла.
– Не доїла, братя,
Чужа сторононька,
Та доїла, братя,
Лудзка обмовонька.
– Ой покінь же, сестро,
В чужині бідити / ходити,
Ходи, сестро, до нас,
Будеш з нами жити.
– У вас, братя, жінкі,
Жінкі молоденькі,
Жінкі молоденькі,
А дітки дрібненькі.
У вас, братя, жінкі –
Сивії зазульки,
У нас детинятя –
Сиві соколята⁷.

II.

Ой темна нічка,
Ой темна, невидна,
Моя мила живе за водою.
Ой засьвічу свічку,
Перебреду річку,
До милої хоць на їдну нічку.
Підійду до сіни –
Вечеряти сіли, –
Тільки моя мила не сідає.
Підійду до хати,
Аж лягають спати,
Тільки моя мила не лягає.
Седит вкрай віконьця,
Седит тай думає,
Тай з буйним вітром говорить.
– Не вий, вітре, з ночі,
Повієш з півночі,
Плачут мої ще і чорні очі⁸.

III.

– Позволь міні, мати,
Корчму збудовати,
Чей прийде дівчина
До корчми гуляти.

Ой всі люде пришли
До корчми гуляти,
Лиш нима єдної –
Дівки вдовиної.
– Позволь міні, мати,
Церкву становити,
Чи прийде дівчина
Богу ся молити.
Ой всі люде пришли
Богу ся молити,
Лиш нима єдної
Дівки вдовиної.
– Позволь міні, мати,
Вдови дочку взяти,
Бо як не дозволиш –
Буду умерати.
Умру, мати, умру,
Будеш ся дивити,
Чей прийде дівчина
Тіло навидити.
А всі люде прийшли,
У порога стали,
А вдовиная прийшла
І до тіла пішла.
Помагай, Біг, умерший!
– Бодай здоров серце,
Чи ти умерасш,
Чи мене чекаш?
– Я не умераю,
На тебе чекаю,
Бо я з тобою, серце,
Звінчатися маю⁹.

IV.

Погадай, мили,
А як ми ся любили,
Як ми з тобою сад-виноград садили.
Погадай, мили,
Як я була красна,
Як я в садочку твого коника пасла.
Пасла його
З вечера до півночі,
Упала роса на мої чорні очі.
Не так на очі,
Як на русую косу,
Ой кажут люде: віночка не доношу.
Дай міні, Боже,
Віночка доносити,
Тяжких ворогів на весіле спросити¹⁰.

⁷ Про пісенний тип твору і перелік паралелей див.: [1, с. 579-580, 611]. Початок пісні характерний для текстів із Галичини та Буковини, однак продовження – досить нетиповий варіант балади про родинні стосунки між братами і сестрою. Див. також: [6, с. 112-113].

⁸ Про пісенний тип твору та перелік паралелей див.: [1, с. 466].

⁹ Про пісенний тип твору та перелік паралелей див.: [1, с. 471-472]. Варіант зі Львівщини див.: [4, 162-163]. У цьому тексті нетипове закінчення – діалог дівчини з удаваним мерцем, у якому вона запитусь хлопця, чи він справді помер, чи чекає на неї. У додатку подаємо три неопубліковані варіанти цієї пісні із Наукового рукописного фонду ІМФЕ.

¹⁰ Про пісенний тип твору і перелік паралелей див. зокрема: [1, с. 440].

V.

Ой голя, голя,
 Пропала ж моя доля,
 Прокляла ненька,
 Як я була маленька.
 В тихим Дунаю
 Пелюшкі полоскала:
 – Бодай ти, доню,
 Щастя-долі не мала.
 – Ой мати, мати,
 Нащо було ляяти,
 Як в світі жити,
 Щастя-долі не мати.
 – Я ж тебе, доню,
 Не дуже проклинала,
 Тільки казала,
 Щоби-сь долі не мала.
 Іду дорогою –
 Травиця качається,
 Іду до родини –
 Родина цурається.
 Там на ставочку,
 Там два лебеді біленьких,
 Ой є у мене
 Два братчиків рідненьких.
 Молодчий братчик
 Кониченька сідлає,
 А старший його
 Розуму навчає.
 – Робімо, брате,
 Як нам казала мати –
 Не даймо сестрі
 Безчестно пропадати.
 Бо наша сестра
 Хороша, уродлива,
 Тільки ж бо єї
 Дольонька нещаслива.
 Бо наша сестра
 Хороша була на вроду,
 Ой потонула,
 Як та качонька в воду¹¹.

VI.

Сиві очи маю,
 Нимі не журуся,
 Ой як піду до керниці –
 З жалю утоплюся.
 – Не топись, мила,
 Марне душу згубиш,
 Скажи, скажи щиру правду,
 Кого вірне любиш.
 – Не будеш ти знати,
 Кого я любила,
 Бо мя тая розлучниця
 Вже з ним розлучила.
 Відчиню кватирку,
 Погляну по рину,
 Там мій милий ходит, ходит,
 Розлучницю водит.
 На ті розлучниці
 Зелена спідниця,
 Розлучила мене з милим
 Тая негідниця.
 Зелена спідниця,
 Іще з гальонами,
 Не справила ж вона єї
 У своєї мами.
 На ті розлучниці
 Дороги коралі,
 Розлучила ж вона мене
 Навікі по правді.
 На ті розлучниці
 Білая намітка,
 Розлучила мене з милим
 Проклята кобіта.
 На ті розлучниці
 Рожовії цвіти,
 Розлучила мене з милим,
 В мене дрібні діти.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Єфремова Л.* Каталог українського пісенного фольклору. – К. : Наук. думка, 2009. – Ч. 1. Опис. – 720 с.
2. *Єфремова Л.* Каталог українського пісенного фольклору. – К. : Наук. думка, 2009. – Ч. 2. Антологія-хрестоматія. – 480 с.
3. *Коваль-Фучило І.* Із рукописів Національної бібліотеки у Варшаві // НТЕ. – 2013. – № 1.
4. Народна пісенність підльвівської Звенигородщини / Упор. О. Харчишин. – Львів, 2005. – 352 с.
5. *Сварник Г.* Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві. Каталог-інформатор. – Варшава – Львів – Нью-Йорк: "Український архів" і Наукове товариство ім. Шевченка, 2005. – 352 с.
6. Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка / Упор. М. Яценко. – К., 1971. – 323 с.

¹¹ Контамінований варіант пісні. Мотиви *проклятої долі* трапляються в наймитських (строкових) піснях. Див. також: [6, с. 119-120]. Про паралелі до другої частини про ласку братів див.: [1, с. 579-580, 611].

ДОДАТОК

№ 1

Ой там за горами лежить сніг біленький,
 Ходив до дівчини козак молоденький.
 Ой ходить він ходить та й мислить узяти,
 Її рідна мати не дозволяє брати.
 – Позволь мені, мати, криницю копати,
 Чи придуть дівчата води набирати.
 Всі дівоньки прийшли води набирати,
 А мої дівчини не пускає мати.
 – Позволь мені, мати, корчму збудувати,
 Чи придуть дівчата пити і гуляти.
 Всі дівоньки прийшли пити і гуляти,
 А мої дівчини не пускає мати.
 – Позволь мені, мати, церкву збудувати,
 Чи придуть дівоньки Бога умоляти.
 Всі дівчата прийшли Бога умоляти,
 А мої дівчини не пускає мати.
 – Позволь мені, мати, на лавці лежати,
 Чи придуть дівоньки мерця виряджати.
 Всі дівчата прийшли мерця виряджати,
 А мої дівчини не пускає мати.
 – Мамцю ж моя, мамцю, яка ти невірна:
 Стоять вже хоругви в нього на подвір'ї.
 – Іди, іди, доню, іди, не барися,
 На його подвір'ї стань перехрестися.
 А тая дівчина та й свій розум мала:
 Прийшла до світлоньки та й поцілувала.
 А той «мрець» схопився, з шию вчепився:
 – Слава тобі, Боже, що я не вжився!

Записав Турик С. І. у 1964 році в с. Биківці Кременецького р-ну Тернопільської обл. від Драпалок (Сафонюк) Любви Маркіянівни // ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 14-3, од. зб. 342, арк. 113.

№ 2

З-за гори, з-за гори сніжечок біленький,
 Ходив до дівчини козак молоденький.
 Ходив до дівчини, думав її взяти,
 А в теї дівчини – невірна мати.
 – Позволь мені, мати, криницю копати,
 Чи придуть дівчата води набирати.
 Всі дівки зійшлися води набирати,
 А мої дівчини не пускає мати.
 Позволь мені, мати, на жарти вмирати,
 Чи придуть дівчата тіло (мене) відвідати.
 Всі дівки зійшлися тіло відвідати,
 А мої дівчини не пускає мати.
 – Ой, мати, ж ти, мати, яка ж ти невірна,
 Вже пішли з проводом в милого подвір'я.
 – В'яжи ж, моя доню, біленьку хустину,
 Іди ж, моя доню, на час, на годину.
 На першій порозі стань, перехрестися,
 На другій порозі Богу помолися.
 На другій порозі Богу помолися,
 На третій порозі додому вернися.
 А тая дівчина та й свій розум мала,
 Як прийшла до хати, то стала плакати:

– Ніжки ж тії білі до мене ходили,
 А ви, білі ручки, подарки носили.
 Очки ж тії милі мене оглядали,
 Губки солоденькі мене цілували.
 Мерчисько [умерший] схопився, за шию вчепився:
 – Давай, мати, шубу, поїдем до шлюбу!
 А вже тая слава по всім світі стала,
 Що жива з умершим на рушничку стала.

Записав Турик С. І. у 1969 році с. Шкроботівці Шумського р-ну Тернопільської обл. // ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 14-3, од. зб. 342, арк. 233 зв.

№ 3

Ой там за горою пісочок біленький,
 Ходив до дівчини козак молоденький.
 Ходив він до неї, хотів її брати,
 Та не дозволяє її рідна мати.
 – Дозволь мені, мати, криницю копати,
 Чи прийдуть дівчата з неї воду брати.
 Прийшли всі дівчата, моєї немає,
 Моєї дівчини мати не пускає.
 – Дозволь мені мати калину ламати,
 Чи прийдуть дівчата в пучечки в'язати.
 Приходять дівчата, моєї немає,
 Моєї дівчини мати не пускає.
 – Дозволь мені, мати, нарошно вмирати,
 Чи прийдуть дівчата на смерть наряжати.
 Прийшли всі дівчата, моєї немає,
 Моєї дівчини мати не пускає.
 – Пустиме мене, мати, милого ховати,
 Бо я це не можу вже переживати.
 Ой мамо, ой мамо, яка ти не добра,
 Вже в мого милого хоругви в порога.
 – Іди, іди, доню, милого ховати,
 Та не признавайся, що я твоя мати.
 Приходе дівчина та й стала в порозі,
 Забилося серце, полилися сльози.
 А милий схопився, за милу вчепився:
 Оце ж та дівчина, що вірно любила.
 Оце ж тії ніжки топтали доріжки,
 Оце ж тії очі проливали слізки.
 Оце ж тії ручки мене обнимали,
 Оце ж тії губки мене цілували.

Записано у 1936 році в Цюрупинську Херсонського району Одеської області від Іванової Марії Іванівни, 65 років // ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 8-4, од. зб. 363, арк. 9.